

VAE VICTIS

Полк. о. р. доц. д-р инж. Георги Кокеров

Лошият мир е по-лош от войната
Анибал

През 387 г. пр. Христа галите разбиват римските войски и обсаждат Рим. Сенатът нарежда на военните трибуни да започнат мирни преговори. Преговорите се водят между трибуна Квинт Сулпиций и галския вожд Брен. Римляните са заставени да заплатят 1000 фунта злато. Галите използват неверни, по-тежки гири при теглене на златото. Когато трибунът възразява срещу безчестието, което нарушава равноправието на договарящите се страни, наглият галски вожд добавя към гирите и своя меч и римляните чуват страшни и тежки за тях думи "Vae Victis (Тежко на победените)".

Най-голямото богатство за България е силният и могъщ български дух, в който изкристализират вечните и непреходни добродетели, другарството и взаимопомощта, любовта към родната стряха и Отечеството. През есента на 1912 г по зова на бойната тръба българите хвърлят ралото и оставят нивите си не засети; хващат се за оръжието и след една кратка, стремителна и бляскава кампания освобождават поробените си братя от Македония и Тракия. Българският Генерален щаб показва на Европа каква е съвременната война и как една спокойна и тиха земеделска страна се превръща във „въоръжен народ“. За съжаление радостта на българите между Дунав и Бяло море, Охрид и Черно море е кратка „Българският народ е принуден да **скрие знамената си за по-добри дни.**"

Една година след славната за армията кампания през 1912-1913 г. и трагичния за България букурещки мирен договор започва всеобщата Европейска война, която скоро се превръща в световна. България остава настрана от конфликта не толкова да лекува раните си от преживяната война и последвалата я трагедия, колкото да изчака и да си изясни развитието на събитията. И двете воюващи групировки я желаят за съюзник. Важното геополитическо положение, силната и високо подготвена армия привличат вниманието на политиците и на генералните щабове. Ако България се определи на страната на Съглашението, ще бъдат прекъснати връзките между държавите на централните сили. ще се блокира зоната на Проливите и бързо ще се реши съдбата им. Ако тръгне с централните сили. за Съглашението се открива нов фронт в Македония и изходът от бойните действия е трудно предвидим.

В името на националните идеали, за освобождаване на окупираните земи и обединяване на българския народ на 01.10.1915 г. България влиза в Първата световна война на страната на централните сили -

Австро-Унгария, Германия и Турция. Трите години война показват, че България трудно може да бъде победена. Армията е превъзходна. Войниците са твърди и стоят като непробиваема стена в окопите. Икономиката на страната е силна и производството на земеделското е достатъчно за задоволяване на нуждите на фронта, тила и за износ.

От есента на 1917 г. започва силна организирана и настъпателна подмолна дейност за „ерозия на съзнанието“ на фронта и в тила. На фронта плъзват слухове за тежкото положение в тила, за кражби, насилия и безобразия срещу семействата на фронтоваците. Дори много години след войната известни политици продължават да твърдят, че България се намесва във войната по волята на цар Фердинанд и по каприза на министър-председателя д-р Васил Радославов и че войната служи на техните лични интереси. Например един от известните водачи на БЗНС Константин Муравиев твърди, че „Фердинанд и Радославов свързаха България с Централните сили и обявиха война на Съглашението“. И по-нататък: „причинителите на националната катастрофа са Главното командване и кабинетите Радославов-Тончев и Малинов-Костурков“. Интересна позиция за един българин, член на партия, която се бори за „съсловно народовластие“, а забравя за националните идеали на Отечеството и съдбата на стотици хиляди поробени братя българи.

През лятото на 1918 г. силите на Съглашението настъпват по всички фронта. Българската армия почти сама отбранява целия Македонски фронт - от Бяло море на изток до албанските планини - на запад. Въпреки тежкото положение на фронта и разлагащата подмолна дейност в тила армията, отблъсква настъпващите съглашенски войски. Голямото есенно настъпление на съглашенските войски на Македонския фронт се проваля и те отстъпват. Скоро отстъплението се превръща в масово бягство, обхванало целия фронт. Английските и френските войски отстъпват панически и оставят на бойното поле десетки хиляди убити и ранени.

И тук става нещо, което досега не е обяснено от историята. Армията победителка изведнъж оставя бойното поле и става масов дезертьор. Войниците, сломили яростните атаки на врага, отстояли на жестокия барабанен огън на съглашенската артилерия, обърнаха в бягство елитните френски и английски полкове, оставят позициите си и хукват назад. Досегашните историци поясняват - „към България!“ Но историята сигурно ще попита: „Към коя България?“. Всички войни, които води Българската армия в годините на Третото царство, са винаги само за български земи, и армията воюва на своя територия; войниците

защитават своето Отечество и родната си стряха, пазят от поругание семействата и домовете си.

След като армията изоставя фронта, настъпва т. нар. пробив при Добро поле и на 29.09.1918 г. в Солун България сключва примирие при много тежки условия. Страната е окупирана от съглашенските войски, армията се демобилизира и разоръжава. Войските на запад от Скопския меридиан (100 хил души) остават в плен на Съглашението.

Завърналите се в България дивизии запазват оръжието и боеспособността си. Избухналият войнишки метеж не разрушава докрай войската. Правителството на Александър Малинов овладява, положението. Това предизвиква тревогата на нашите съседи, които сега са сред победителите (без да са спечелили нито една победа на бойното поле).

По численост и бойни качества българската войска през есента на 1919 г. многократно превъзхожда окупационния корпус и поради това „победителите“ настояват да се разформироваат дивизиите, завърнали се в страната и това се прави, без да има договор или какъвто и да било друг документ. В документа за примирието не се говори за разоръжаване на армията и разформироване на дивизиите. Това жестоко своеволие има ясна и конкретна цел България да остане без армия и в страната да възникне анархия, която да даде повод за окупация от сръбски и гръцки войски. На 1000 войници се оставят 1150 пушки, 3 оръдия, 15 тежки картечници и 2 минохвъргачки.

Българската армия и администрацията са заставени да напуснат Западна Тракия и Добруджа, като оставят огромни количества военно и гражданско имущество, вагони, локомотиви и други съоръжения. И всичко това се прави без какъвто и да е договор или друг международен документ.

След като мирният договор с България е почти готов, на 11.07.1919 г. френският генерал Кретиен (!) съобщава на българското правителство да определи състава на делегацията за мирните преговори. Делегацията се води от министър-председателя Теодор Теодоров и в нея влизат министрите В. Ганев, Я. Сакъзов, Ал. Стамболийски и бившият министър М. Сарафов. За съветници на делегацията са определени 6 души, за експерти - 11 души и за изпълнение на разни служби и поръчения - 13 души.

Делегацията заминава за Париж през нощта на 19 юли. Тя се придружава от френския майор Гъотсман и английския капитан Колинс и се охранява от френски караул. През Румъния, Сърбия и Италия на 26 юли делегацията пристига на Японската гара в Париж и е откарана под

охрана в Мадридския замък, където е поставена в най-строга изолация. Парижките и лондонските вестници водят бясна кампания срещу България и българския народ. Във всички печатни издания няма нито едно вярно твърдение и нито една нотка на съчувствие. България се определя като главния виновник за всички беди, неприятности и нещастия, сполетели Франция и Англия

Въпреки тежкото положение на България след войната, поведението на българската делегация на преговорите е ужасно - пълно с раболепие и сервилност, лишено от чувство на национално достойнство и воля за защита интересите на страната, чиято армия не е победена на бойното поле. Угодничеството и раболепието пред държавите-победителки предизвикват възмущение сред някои от съветниците на българската делегация. Един от тях е ген. л-т Иван Луков - началник на Генералния щаб. Той постоянно осъжда политиката на правителството за проявяваната „отстъпчивост“ към Съглашението и съглашенските окупационни власти. Предупреждава, че подобна политика е гибелна за България и ще донесе само „беди и злини на нещастния български народ“. Резултатите от подобна политика не закъсняват

Основна задача на Парижката мирна конференция е не постигане на траен мир чрез премахване на причините за войната, а наказване на победените държави от Централните сили. Това определя отношението към България и към националните проблеми на българския народ. Победена България не е нужна никому. Англия и Франция се стараят да угодят на своите съюзници и да изпълнят всички техни желания, да задоволят териториалните им претенции. Единствена делегацията на САЩ се съобразява с интересите на българския народ. Тя защитава тезата да се обединят всички българи, за да се премахне причината за враждата между балканските страни и Балканите да се превърнат в зона на приятелство и добросъседство. За съжаление думите на американския делегат не се чуват сред злобния хор на настървените за отмъщение победители.

Българската делегация е в изолация до средата на септември. По време на престоя в Париж се пишат изложения до конференцията. В тези изложения и писма „владее духът на разкаяние за сторен грях“ и се отправят молби за смекчаване на готвената жестока присъда. Не се чува глас на протест и упрек, че жестокостите на великите сили и вероломството на съседите принуждават България да влезе във войната на страната на Централните сили. Едва в навечерието на връчването на проектодоговора за мир този дух на разкаяние и молба е заменен с плах протест и слаба решителност за съпротива.

На 19.09 1919 г. в 10.30 ч. преди обяд, в голямата Зала на часовника на френското министерство на външните работи на българската делегация е връчен проектодоговор за мир. Присъстват и делегациите на страните победителки, начело с председателя на конференцията Ж. Клемансо. Преди връчването на договора Клемансо пита главния секретар на конференцията Дютаста: „Кажете ми Дютаста, що е това България? Империя ли е, република ли е, царство ли е?" Процедурата по връчването на договора е кратка, а обстановката - потискаща и унижителна. Проектодоговорът се връчва с ултимативен тон и на българската делегация се дава да разбере, че предложеният проект е окончателен и едва ли нещо в него ще бъде изменено. Даден е срок за отговор 25 дни.

Речта на ръководителя на българската делегация Т. Теодоров при приемането на проектодоговора е ужасна и по тон, и по съдържание - това се оказва фатално за българската кауза. Ето някои фрагменти от нея. *„Вземайки думата сред туй всичко събрание... Ние не губим предвид отговорностите, които падат върху нас. Напротив, ние схващаме добре всичката им величина и всичката им тежест... Ние не се явяваме тук само да защитим правата на България; ние искаме също да обявим високо и нейните грешки. Ние не винаги вървахме по добрия път..."* Плахите опити за обосноваване правото на България за „национално обединение" въобще не се чувстват. По същество! Теодоров с тази своя реч иска смъртната присъда на злощастното ни Отечество. Това дава основание на френския политик Леон Ламуш да каже *„Изглежда, че нещастният министър се надяваше с това държание на съжаление и подчиненост да умилостиви своите съдии. Той се много лъжеше. Присъдата беше предварително прочетена."*

Речта на българския премиер предизвиква гняв и протести в България. За съжаление нищо не може да бъде променено.

Договорът се състои от 13 части и 245 члена. Някои части са общи с другите договори от Версайската система (Устав на Обществото на народите. Международно бюро по труда и др). По силата на този договор от България се откъсват територии с 11 278 кв. км, населени с българи. С чл. 48 България се отказва от всички свои права върху територията на Тракия в полза на останалите победителки. Част III (Политически клаузи) задължава България да се откаже от всички права над отнетите от нея територии. На българското население в тях, навършило 18 години, се дава правото в срок от 2 години да определи поданството си. Приелите българско поданство се задължават в срок от 1 година да напуснат родните си места. България се задължава да гарантира правата на

чуждите малцинства, докато въпросът с българите е съседните балкански държави не е уреден. Военните клаузи (част IV) премахват задължителната военна служба и общия брой на военнослужещите се определя на 20 хил. души (от тях 1 600 офицери] Определя се точното количество на въоръжението. Част VII (Репарации) задължава България да възстанови напълно причинените загуби и жертви на страните от Съглашението. Размерът на репарациите се определя на 2 250 хил. златни франка. които се плащат два пъти годишно в продължение на 37 години. Задължава се да предаде на Сърбия, Гърция и Румъния 70 825 глави добитък и по 50 000 т. въглища на Сърбия в продължение на 5 години. Контролът по изпълнение на задълженията по репарациите се осъществява от междусъюзническата комисия със седалище в София.

Класовият подход при оценката на събитията от 1918-1919 г. е меко казано, странен и наивен. Той издава една сервилност и необяснимо раболепие на изследователите. Оценките на събитията и досега са в духа на френската и британската политика след Първата световна война.

В България настъпват тежки дни на всенародна скръб и национална покруса. В това жестоко време тесните социалисти и земеделците остават пасивни и безучастни към съдбата на нещастното и поругано отечество. Класовата омраза на едните и съсловните интереси на другите ги правят глухи към воплите и стенанията на поробените братя и поруганите български земи в Македония, Тракия и Добруджа В т.нар. История на БКП са изписани стотици страници за Коминтерна и „болшевизацията“ на партията, започнала на XXII конгрес на БРСДП (т.с.) на 23.05 1919 г Почти нищо не се споменава за страшната беда, сполетяла българския народ. „Историците“ на БКП разглеждат националната трагедия на България само като причина за изостряне на “класовата борба”. А кому служи тази „класова борба”? Чии интереси защитава? Спомнят ли си те за съдбата на Отечеството?

Проектодоговорът е обсъден на извънредна сесия на XVIII обикновено народно събрание, открита на 16.10.1919 г. По същество това е едно формално обсъждане без реални резултати. Връчени са възраженията на България по предложения проектодоговор за мир, но те остават без последствия.

Новият министър-председател на България Ал.Стамболийски заминава за Париж на 12 ноември и пристига на 19 ноември. Той има намерение да се среща и разговаря с френски и английски политици, но разбира, че това е невъзможно, защото българската делегация продължава да е под домашен арест в Мадридския замък. Стамболийски

изпраща писма до ръководителите на сръбската, гръцката и румънската делегации. Предизвиква недоумение този ход на българския премиер. Още по-голямо учудване буди тонът на писмата: примирителен, с унижение и дълбоко чувство на вина. Разбира се, че резултат от подобна необмислена постъпка няма.

На 27.11.1919 г. в 10.30 ч. преди обяд председателят на българската делегация Ал. Стамболийски, придружен от малка група, и под охраната на френски офицери, отива в сградата на кметството в Ньой. Въведен е в големия салон на кметството, където са събрани пълномощниците на държавите-победителки начело с Ж.Клемансо. След няколко сухи и зловни думи Клемансо заставя Стамболийски да подпише договора. Българският премиер се приближава, подписва и веднага се оттегля назад. Доста рязко и демонстративно хвърля перодръжката настрана. След това договорът е подписан от всички делегати по азбучен ред на страните. Цялата процедура трае 25 минути.

Над България се спуска гъстият мрак на жестока обида и национално унижение. Втората национална катастрофа е факт.